

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
Кафедра соціальної роботи**

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

**Матеріали
IX науково-практичного семінару**

(м. Харків, 16 листопада 2021 року)

Харків
2021

СТУДИИ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ – ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГУО «СРЕДНЯЯ ШКОЛА № 12 Г. ГРОДНО».....63

Гвоздьова У. А., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди68

Костіна В. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОСТІ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ...68

Паришина В. І., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Костіна В. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНО -ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ.....73

Сапога Л. Г., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Костіна В. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРОБЛЕМА ПРОФІЛАКТИКИ ПРОЯВІВ ДИСКРИМІНАЦІЇ ДО ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ79

Крисанов О. В. – здобувач вищої освіти 21срз групи факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НАРКОЗАЛЕЖНИМИ83

Кудря А. І. – здобувач вищої освіти 511ср групи факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....87

Лещенко Є. В. – здобувач вищої освіти 611 ср групи факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Гвоздьова У. А., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Костіна В. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОСТІ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Аналіз наукової літератури засвідчив, що інтерес до проблеми профілактики жорстокості суттєво підвищився, чому сприяло зростання таких соціально небажаних явищ як: напруженість у соціальному житті суспільства; пропагування культу сили та жорстокості в засобах масової інформації; зниження виховного потенціалу сім'ї; порушення взаємодії між школою та сім'єю; поширення зразків асоціальної та аморальної поведінки у дитячому та молодіжному середовищі. Як зазначає Н. Гмиря, «значного поширення набуло явище булінгу в загальноосвітніх навчальних закладах» [1, с.29]. Жорстока поведінка підлітків характеризується підвищеною небезпекою для суспільства, в якому вони зростають, тому потребує звернення особливої уваги.

Проблема профілактики жорстокої поведінки особистості є об'єктом дослідження різних наук: філософії, медицини, юриспруденції, психології, педагогіки, соціальної роботи, - що знаходить своє відображення в зарубіжних та вітчизняних дослідженнях. Узагальнення та систематизація результатів наукових пошуків з проблеми профілактики жорстокості серед підлітків у закладах загальної середньої освіти показали, що досліджено такі питання: психологічні аспекти проявів жорстокої поведінки підлітків (О. Мацюк, Л. Балабанова та ін.); соціально-педагогічні аспекти профілактики жорстокої поведінки дітей та молоді (А. Карпенко, А. Капська,

А. Харченко, В. Олійник, І. Зверєва та ін.); досвід соціальної роботи з профілактики жорсткої поведінки серед підлітків у різних соціальних інституціях (О.В. Безпалько, О.В. Вакуленко та ін.). Аналіз ідей вищезазначених дослідників дозволив виявити, що проблема профілактики жорстокої поведінки серед підлітків у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) є недостатньо дослідженою та потребує додаткового розгляду.

Профілактика жорстокої поведінки підлітків у ЗЗСО - це надзвичайно важливий напрям роботи соціального педагога, який координує діяльність різних суб'єктів ЗЗСО (психолога, класних керівників, вчителів, що викладають дисципліни, пов'язані зі збереженням та зміцненням здоров'я здобувачів загальної середньої освіти, вихователів гуртків та секцій тощо), що стосується не лише самих підлітків, а й їхнього оточення та спрямовано на запобігання появи проявів жорстокої поведінки підлітків у середовищі ЗЗСО. Науковці [1, 2] зазначають, що серед передумов розвитку жорстокої поведінки підлітків є втрата дружби, особистого статусу серед однолітків, які викликають почуття самотності та відторгнення від інших, незадоволення собою. Тоді - прояви підлітками жорстокості до оточуючих мають на меті підвищення самооцінки, власного статусу за рахунок інших.

Аналіз дослідження В. Головні з проблеми поширення жорстокої поведінки серед учнів показав, що поняття «жорстокість» часто використовується як синонім понять «агресія» або «насилля», але вони не є тотожними [3, с.185]. Дослідниця зазначає, що «соціально-педагогічний аспект жорстокої поведінки характеризує її як чинник соціального ризику, що призводить до поглиблення соціально-психологічної та моральної роз'єднаності, взаємної недовіри й ворожості у колективі (суспільстві), брутальності й жорстокості у міжособистісному спілкуванні» [3, с.188].

Як стверджують науковці, «більшості правопорушень, скоєних школярами, передували незначні проступки, що не підлягають кримінальній відповідальності, вони були лише тимчасовими, іноді навіть одноразовими проявами порушень дисципліни, виявом агресивності, які згодом, саме через

відсутність відповідного втручання, переросли у жорстокість безпосередньо в освітньому середовищі, у колі однолітків» [2, с.18]. Отже, у системі закладів освіти має існувати ефективний механізм профілактики насильства серед дітей та молоді.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми» профілактика жорстокого поводження щодо дітей здійснюється згідно із Концепцією загальної середньої освіти та повинна враховувати такі пріоритети[5]: формування життєвої, соціальної, комунікативної компетентності учнів; гуманізацію та гуманітаризацію, зміст навчання, приведення обсягу і складності змісту навчання у відповідність з віковими можливостями дітей, перспективи їх розвитку. Відбувається зміна моделі навчально-виховного процесу з авторитарно-дисциплінарної на особистісно-орієнтовану, що передбачає взаєморозуміння, взаємоповагу та творче співробітництво.

Контент-аналіз досвіду профілактичної діяльності ЗЗСО показав, що особливої актуальності останнім часом набуває використання інноваційних засобів профілактичної діяльності, одним з яких є медіація [7], яка передбачає впровадження підходу до вирішення конфліктів, заснованого на демократичних цінностях (повазі, рівності, толерантності, довірі), що сприяє розвитку відповідальності, вчить учасників конфліктних ситуацій розуміти їх причини та наслідки.

Узагальнення результатів досліджень зарубіжних (Х. Бесемера, Д. Олвеуса, Н. Волкової) та вітчизняних (Р. Безпальчої, А. Бобро, І. Гайдамашко, Н. Гайдук, Н. Грішиної, Р. Ковалю, В. Олійник, В. Тюріної, Г. Чуйка) дослідників дає можливість стверджувати, що врегулювання конфліктів за допомогою медіації дозволяє успішно здійснювати профілактику поширення підліткової жорстокості у середовищі закладів освіти. Так, В. Тюріна на основі узагальнення досліджень Д. Олвеуса виділяє такі напрями профілактики жорстокої поведінки [6, с. 267-268]: поліпшення

шкільного клімату; закріплення правил поведінки в шкільному статуті; долучення учнів до розробки шкільного статуту; виявлення та запобігання знущань та їх своєчасна профілактика у координації з вчителями, шкільним психологом, батьками та правоохоронними органами; виховання учнів, що виявляють жорстоку поведінку (булерів). А також науковець наводить певні правила роботи з булерами: 1) донесення до булера всієї серйозності шкоди, яку він завдає своїми діями, формування розуміння, що відчуває об'єкт його насмішок і знущань; 2) повернення відповідальності булерові за зроблене і створення можливості виправити ситуацію.

Аналіз досліджень В. Олійник показав, що доцільно проводити профілактику жорстокої поведінки учнів у школі засобами анімаційної діяльності, метою якої є виховання гуманної, високоморальної, позитивно-орієнтованої особистості, здатної впливати на власне життя та будувати толерантні відносини з оточуючими через активне включення у корисно-творчу анімаційну діяльність та реалізацію соціально-позитивних дозвілєвих ініціатив [4]. Дослідницею визначено такі завдання у роботі з профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи [4, с. 93]: 1) оволодіння учнями знаннями щодо суті негативних характеристик та наслідків жорстокої поведінки; забезпечення їх обізнаності щодо конструктивних, ненасильницьких шляхів і способів вирішення конфліктів; 2) формування соціально-значущих особистісних якостей (толерантності, гуманізму, емпатії у ході анімаційної діяльності); 3) розвиток стійкої зацікавленості та формування мотивації учнів до участі у пізнавальних заходах анімаційної діяльності для формування гуманної і толерантної поведінки; 4) формування комунікативних навичок безконфліктної поведінки, спрямованої на подолання негативних явищ в учнівському середовищі без застосування агресії, жорстокості та насилля. Отже, важливими напрямками профілактики жорстокої поведінки підлітків є медитативна практика з підлітками та їхнім оточенням, а також організація соціально-виховної анімаційної діяльності у середовищі ЗЗСО.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка комплексної програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики жорстокості серед підлітків у ЗЗСО та відбір ефективних засобів та методик для запобігання проявам жорстокості у підлітковому середовищі для роботи з організації конструктивної профілактичної взаємодії між підлітками та оточуючим їх мікро та макросоціумом.

Література

1. Гмиря Н.І. Кібербулінг: як виявити та попередити. *Психологічні умови розвитку особистісно-професійної компетентності педагога*: матеріали II Всеукраїнського науково-практичного форуму «Соціально-психологічні аспекти розвитку особистісно-професійної компетентності педагога в умовах інноваційних змін». [у 2-х ч.]. Ч. 1. / за заг. ред. А.В. Вознюк, О.Ю. Василеги. Суми: НВВ КЗ СОІППО. 2020. С.29.
2. Головня В.О. Медіація як засіб профілактики жорстокості серед учнів основної школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2015. № 7 (296). Ч. II. С. 18-19.
3. Головня В.О. Суть жорстокості і жорстокої поведінки як соціально-педагогічних категорій. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 48. С. 185-188.
4. Олійник В.О. Соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності: дис..13.00.05, Слов'янськ, 2017. 265с.
5. Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми: *Наказ Міністерства освіти і науки України* від 25.12.2006 р. №844. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0844290-06#Text> (дата звернення: 04.11.2021).
6. Тюріна В.О. Профілактика булінгу в навчальних закладах. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*.: тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 квіт. 2021 р.). Харків: ХНУВС, 2021. С. 265-268.

7. Шкільна медіація: посібник для шкільних служб медіації. *Програма підтримки шкільних реформ в Україні «Демократична школа»*. URL: (https://www.schools-for-democracy.org/images/documents/358/shkilna_mediacya_posibnyk_dlya_shkilnyh_sluzhb_mediacyi_ua.pdf) (дата звернення: 03.11.2021).

Паршина В. І., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Костіна В. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ

Зростання кількості потребуючих соціальної допомоги серед осіб літнього і похилого віку зумовлює необхідність пошуку альтернативних шляхів задоволення їхніх потреб як у світі в цілому так і в Україні зокрема. За даними контент-аналізу сайтів спеціалізованих соціальних інституцій, що надають соціальні послуги людям літнього та похилого віку показав, що ці контингенти не тільки потребують своєчасного догляду та соціальної реабілітації, але й часто відчують незатребуваність і непотрібність, що пов'язані зі втратою звичного соціального статусу, а отже потребують здійснення комплексної соціально-педагогічної діяльності.

Проведений аналіз наукових досліджень засвідчив, що питання реабілітації, адаптації та соціалізації осіб похилого віку вивчалися в працях О.В. Гончаренко [4], Т.І. Коленіченко [7], А.І. Конончук [8], Б.І. Сташків [11]. Суттєвий внесок у вивчення процесів старіння, старості, активного довголіття зробили Е.В. Кирпань [6], О.В. Краснова [9], А.В. Петенок [10], І.С. Ярошенко [12]. Але проблема вивчення та узагальнення досвіду